

14. Masnenko V. Istorychna dumka ta natsiotvorennya v Ukraini (kinets' XIX – persha tretyna XX st.). – K.; Cherkasy: Vidlunnya-Plyus, 2001. – 284 s.

15. Sarbey V. H. Etapy formuvannya ukraïns'koyi natsional'noyi samosvidomosti (kinets' XVIII – pochatok XIX st.) // UIZh. – 1993. – №7–8. – S.3–16.

16. Dashkevych Ya. Natsional'na samosvidomist' ukraïntsiv na zlami XVI–XVII st. // Suchasnist'. – 1992. – №3. – S.65–74.

17. Antonyuk O. V. Deyaki pytannya formuvannya istorychnoyi samosvidomosti ukraïns'koho narodu // UIZh. – 1993. – №11–12. – S.80–85.

18. Smoliy V. A., Stepankov V. S. Ukraïns'ka derzhavna ideya XVII–XVIII stolit': problemy formuvannya, evolyutsiyi, realizatsiyi. – K.: Al'ternatyvy, 1997. – 367 s.

19. Sas P. «Rus'ka» oriyentatsiya politychnoyi svidomosti Adama Kysilya // UIZh. – 2000. – №5. – S.38–43.

20. Sysyn F. Ponyattya natsiyi v ukraïns'koyi istoriohrafii 1620–1690 rr. // Ukraïna: kul't. spadshchyna, nats. svidomist', derzhavnist'. – 1992. – Vyp.1. – S.49–78.

21. Matyakh V. Systema tsinnisnykh oriyentatsiy: mental'no-svidomisni vymiry // Ukraïns'ke suspil'stvo na zlami Seredn'ovichchya i Novoho chasu. – K.: In-t istoriyi Ukraïny, 2001. – S.7–40.

22. Syvolyub Yu. V., Soldatenko V. F. Peredumovy i zarozhennya ukraïns'koyi natsional'noyi ideyi // UIZh. – 1994. – №2. – S.14–28.

23. Borysenko V. Zarozhennya ukraïns'koyi natsional'noyi ideyi // Kyiv. starovyna. – 1996. – №2–3. – S.2–8.

24. Rozumnyy M. Istoryko-kul'turni peredumovy zarozhennya ukraïns'koyi ideyi // Pam'yat' stolit'. – 1997. – №3. – S.53–67.

25. Kresina I. O. Ukraïns'ka natsional'na svidomist' i suchasni politychni protsesy: etnopolitohichnyy analiz. – K.: Vyscha shk., 1998. – 392 s.

Shemeta Y. M., candidate of history sciences, professor's assistant of the Department of Ancient and Modern History of Ukraine of the History Faculty Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), jumas@i.ua

Ukrainian nation building in the historical thought of Ukraine 1991–2001

The scientific achievements of Ukrainian researchers in 1991–2001 on the problems of Ukrainian nation building were considered in order to find out the main directions of research in this field and the conclusions which the authors came to. As a result of the analysis of a number of publications, it was determined that they can be grouped according to the following basic parameters: the study of general theoretical issues related to the formation of nations, including Ukrainian; Consideration of the processes of formation of the Ukrainian nation in the context of state building; finding out the time of appearance of the Ukrainian nation and the time of appearance and content of Ukrainian national self-consciousness, consciousness, idea. It was found that the opinions of researchers were divided into supporters of the formation of the Ukrainian nation at the turn of the XVIII–XIX centuries and those who assumed the beginning of this process in earlier times, motivating the emergence of a nation by the existence of a state or a state idea, in which some saw the content of the idea of a national one.

Keywords: Ukrainian nation, Ukrainian national consciousness, Ukrainian national self-consciousness, Ukrainian national idea, Ukrainian historiography.

* * *

УДК 94(38)

Кір'яков О.,
аспірант історичного факультету, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), alexkiriakov@gmail.com

БОРЬБА БЕОТІЙСЬКОГО СОЮЗУ З СПАРТАНСЬКОЮ ГЕГЕМОНІЄЮ В 379–371 РР. ДО Р.Х.

Аналізуються проблеми зовнішньої політики яку проводив Беотійський союз. Автор намагається пов'язати Грецьку політичну історію в зазначений період з Фівами та Беотійським союзом в цілому. Автор висвітлює конфронтацію між Беотійським союзом та Спартою та реконструює головні битви цього періоду.

Ключові слова: Беотійський союз, зовнішньополітичний курс, Спарта, Фіви, Агесілай, Пелопід, Епамінонд.

Події вказаних у заголовку дат залишаються дискусійними та важливими для сучасної історичної науки. Пов'язано це з тим, що саме вони визначили політичний вектор розвитку Еллади на довгі роки. Найбільш важливими подіями залишаються безумовно демократичний переворот у Фівах 379 р. до Р.Х. та битва при Левктрах 371 р. до Р.Х. І якщо переворот у Фівах визначив діяльність головних політичних акторів на найближчі 8 років, то Левктрійська битва задала основний вектор політичному життю Еллади мінімум на найближчі 10 років. Також слід відзначити і те, що перша подія, хоча і не є прямою причиною, але врешті певною мірою дала можливість відбутися другій. Таким чином для сучасної історичної науки важливо розуміти як хід цих двох головних подій, так і контексту, що їх зв'язує.

Переворот у Фівах у 379 р. до Р.Х. мав важливе значення як для Беотійського союзу, так і для розвитку усього грецького світу IV ст. до Р.Х. З оцінкою глобальності значення цієї історичної події відносно просто, тому що тут усе показав час, який вивів Беотійський союз у лідери грецького світу. Проте, сам факт перевороту та його провідні сили залишаються дискусійними питаннями історичної науки.

Різниця в оцінках істориків логічно випливає зі слабкої джерельної бази даного питання. Події 379 р. до Р.Х. дійшли до нас у двох версіях: Ксенофонта та Плутарха, причому свідчення обох авторів є досить суб'єктивними [1, с. 34].

Частина прихильників партії Ісменія кількістю в триста чоловік, втекла до Афін [2, V. 2. 31–32]. Таке положення справ не влаштувало ні Леонтіада, ні Спартанців, тому вони були оголошені ворогами для лакедемонян та їхніх союзників. Андроклід, ще один лідер фіванських вигнанців, був убитий найманцем [3, Pel. 6]. Цей факт може свідчити про те, що угруповання Леонтіада боялося вигнанців як серйозної політичної сили.

Окрім зовнішньої опозиції, в самих Фівах залишились ворожі до партії Леонтіада сили. Щоправда, з них в джерелах згаданий тільки Епамінонд, якого влада не сприймала серйозно, хоча, можливо, були й інші [3, Pel. 5]. Плутарх повідомляє нам, що він проводив «агітаційну роботу» серед молоді в гімназіях [3, Pel. 7].

Сам виступ проходив у два етапи. На першому етапі були усунуті прихильники партії Леонтіада, на другому заколотники домоглися капітуляції спартанського гарнізону в Кадмеї.

Виступ був гарно спланований, адже і Плутарх, і Ксенофонт говорять про те, що на боці заколотників був секретар полемархів Філлід [2, V. 5. 4. 2]. Маленька група повстанців на чолі з Пелопідом, за версією Плутарха, таємно увійшла у місто, а частина на чолі з Ференіком чекали за межами міста [3, Pel. 8]. Ксенофонт і Плутарх подають різну кількість чоловік, які проникають у місто: 7 та 12 чоловік відповідно [2, V. 4. 3; 3; Pel. 8]. В місті заколотники сховалися вдома у Харона [2, V. 4. 3]. На думку Ксенофонта, весь заколот здійснила маленька група осіб [2, V. 4. 1]. За версією Плутарха, там вони з'єдналися з місцевою групою і разом нараховували 48 чоловік [4, с. 27]. Версія Плутарха виглядає більш прийнятною з огляду на успіх заколоту, адже маленька група з сімох чоловік навряд чи могла здійснити заколот.

Заколотники розділилися на дві групи. Одна, на чолі з Пелопідом та Дамоклідом, мала здійснити напад на Леонтіада. Друга група, на чолі з Хароном та Мелоном, мали на бенкеті убити полемархів Архія та Філіпа [3, Pel. 11]. Ксенофонт подає дві версії вбивства полемархів. В першій, яку зустрічаємо і у Плутарха, вбивство здійснюється переодягненими в жіночий одяг чоловіками, а за другою, полемархи були вбиті групою замаскованою під натовп, що бенкетує [2, V. 4. 7]. І хоча джерела розходяться в подробицях про заколот та кількість змовників, результат був один і той же – полемархи та Леонтіад були убиті. Так закінчилася перша частина повстання.

Потім заколотники випустили в'язнів із в'язниці та стали збирати зброю, старі військові трофеї [2, V. 4. 8]. Заколотники закликали збиратися озброєними усім громадянам міста. Проте це вдалося зробити лише на ранок [3, Pel. 12]. В цей час спартанський гармост встиг послати за підмогою в Платеї та Феспії [5, p. 159–165]. Однак, їхні війська були розбиті фіванською кіннотою [2, V. 4. 10]. Плутарх повідомляє, що вдень з Аттики прибула друга частина заколотників [3, Pel. 12]. За версією Ксенофонта, у Фіви прибули загони афінян на допомогу виступу [2, V. 4. 10]. На думку деяких вчених, обидві версії правильні, оскільки у Фіви прибули як заколотники, на чолі з Ференіком, так і афінські загони [6, p. 78]. Ця версія підтверджується тим, що саме в Афінах майбутні заколотники отримали політичний захист.

Спартанський гармост до ранку не виявив жодних активних дій. Вдень Фіванці зібрали велику кількість сил, тому спартанці уклали перемир'я. Спартанці скарали на смерть фіванського гармоста за те, що той покинув Кадмею не дочекавшись підтримки [2, V. 4. 11–13]. В цей же час у Фівах пройшли народні збори, які обрали трьох керівників заколоту беотархами: Пелопіда, Харона, Мелона [3, Pel. 12–13].

На цьому взагалі можна було б завершити опис подій перевороту 379 р. до Р.Х., проте ще залишається проблема його оцінки. В цьому контексті слід наголосити, що зазвичай, його називають «демократичним переворотом». Однак, деякі сучасні дослідження говорять про неможливість використання такої назви. Аргументами доказу цієї тези слугує наступне: рада (буле) продовжила своє існування (зазвичай, олігархічний орган влади); в джерелах немає згадок про скасування майнового цензу. Враховуючи ці аргументи, прихильники даної концепції зазначають, що іменування демократичної партії в джерелах подано лише з міркувань зовнішньополітичної орієнтації. Тобто олігархи орієнтувалися на спартанців, а демократи на союз з Афінами [7, с. 172–173].

В даному контексті слід зауважити, що іменування політичних сил того часу партіями є досить відносним. Тогочасні політичні об'єднання носили назву «гетерій», тобто товариств. Маргарет Кук довела те, що вони, відповідно до назви, формувалися на основі особистої симпатії, а тому не могли мати великої кількості членів [8, p. 76]. За таких умов слід звернути увагу на таку персону як Епамінонд. Він не брав участі безпосередньо у заколоті [9, Pel. 4]. Він, разом з Горгідом, з'явився лише зранку, очоливши молодь [3, Pel. 12]. Слід зазначити, що союзи молоді часто виступали серйозною

політичною силою, здебільшого демократичною [10, с. 219]. Також треба звернути увагу на те, що пізніше була спроба державного перевороту на чолі з Менеклідом [3, Pel. 25]. При явному пануванні однієї політичної сили такий виступ, не міг бути можливим.

Ці факти явно вказують на те, що у заколотників не було єдиної політичної організації, з огляду на їхню значну кількість та явно окремий виступ молоді на чолі з Епамінондом. Скоріш за все, що об'єднувалися різновекторні політичні сили навколо ідеї скинення ворожої усім партії Леонтіада, а тому різні політичні сили могли йти на взаємні компроміси.

Переворот 379 р. до Р.Х. був складнішим процесом, ніж той, що зображений у джерелах. Треба розуміти, що автори, які подають згадки про переворот не були безпосередніми учасниками подій, а тому подавали спрощений варіант бачення проблеми задіяних політичних сил та ходу самого перевороту. Проте здійснити переворот було лише половиною справи. Набагато складнішим було втримати відновлену владу в своїх руках. Спартанці вирішили відразу нанести превентивного удару по Беотії. Для цього була зібрана армія на чолі з царем Клеомборотом. Він пройшов в Беотію через дорогу на Платеї, через те, що другий перевал охороняли афінські пельтасти на чолі з Хабрієм. Але цей похід обмежився тим, що в Феспіях був залишений гарнізон Сфодрія з союзних контингентів, а також планувалося здійснити набір найманців. Клеомборот повернувся в Пелопоннес [2, V. 4. 14–18].

Афіни після такої силової демонстрації відмовились від союзу з Фівами [3, Pel. 14], але за таких обставин сталася дивна подія. За даним джерела, для того, щоб втягнути у війну Афіни фіванці підкупили феспійського гармоста Сфодрія, який намагався захопити Пірей [2, V. 4. 20–21]. Але такий хід подій виглядає малоімовірним. Навряд чи Сфодрій став би діяти без згоди з лакедемоном, а фіванці не могли задалегідь передбачити чим завершиться дана справа [7, с. 174]. Суперечить цій думці і той факт, що на суді Сфодрій був виправданий [2, V. 4. 24]. По версії Діодора, він діяв за наказом Клеоборота, але без згоди ефорів [11, 15. 29. 5]. Скоріш за все, що спартанці свою невдачу авантюру приписали беотійцям. Афіни відчули реальну загрозу від спартанців і у 378 р. до Р.Х. заключили союз з ліванцями [7, с. 175].

Провал експедиції Клеоборота змусив спартанців послати військо на чолі з досвідченим Агесілаєм [3, Ages. 26]. Діодор подає нам навіть кількісний склад війська Агесілая. Військо нараховувало 18000 чоловік піхоти, з яких п'ять мор по 500 чоловік були спартанськими. Також до війська входили 1500 вершників, та загони скіритів [11, 15, 32, 1]. Останні були спеціальними загонами з гір на північному кордоні лакедемону. Скоріш за все, що такі загони могли знадобитися при штурмі гірських перевалів Кіферону. Якщо судити з кількісних та якісних показників армії спартанців, Агесілай готувався до серйозних боїв.

Але новий союз у складі Афін та Беотії також готувався до війни [12, p. 127–151]. Тут слід звернути увагу на те, що вони повністю змінили тактику війни. Оскільки прямих зіткнень із спартанською фалангою ніхто з союзників на той момент витримати ще не міг, місцевість активно пристосовувалась до швидких

нападів легкоозброєної піхоти та кавалерії. Для цього на місцевості розбудовувались укріплення. Так, в Беотії найбільш придатні для сільськогосподарських робіт землі були обнесені земляним ровом та частоколом [2, V. 4. 38], хоча дана споруда через нетривкий матеріал не збереглася. А. Ю. Можайський обстоює думку, що ця споруда мала би мати таку ж саму конструкцію, як Аттична стіна Дема. В подібних оборонних спорудах через кожні 65 – 29 метрів в залежності від рельєфу були виходи. В будівництві таких оборонних споруд активно брав участь афінський полководець Хабрій. Скоріш за все, що він допомагав фіванцям у будівництві їхньої оборонної лінії після укладення союзу 378 р. до Р.Х. [7, с. 177–178]. Марк Мунн дуже детально розглянув питання будівництва оборонної лінії та співвідніси її з топографічними даними, вказує на те, що вона була побудована по лінії Сулезьського гребеня, що давало афінянам та беотійцям перевагу, бо вони оборонялися з височини [13, р. 116].

Загалом можна говорити, що така тактика виправдала себе. Агесілай перевалив через Кіферон та влаштував свою базу в Феспіях. Далі він переносив табір з місця на місце та спустошував ту частину Беотії, яка не була обгороджена валом. Одного разу фіванська кіннота із засідки здійснила напад на ар'єргард спартанського війська. Агесілаю вдалося все ж таки вдертися в середину оборонної лінії [2, V. 4. 38–41]. Про зіткнення біля Фів Ксенофонт замовчує. Але у Діодора ми дізнаємось про те, що афіняни та фіванці зосередили свої війська на пагорбі в 20 стадіях від міста Фів (за 3 км) [14, с. 599]. Агесілай наказав атакувати позиції противника легкоозброєної піхоти, але вона не досягла успіху. Тоді він розвернув усе військо фронтом до пагорбу, але Хабрій наказав витягнути списи вперед, а щити підставити до коліна. Агесілай не наважився атакувати противника на пагорбі, а спробу виманити фіванців та афінян на відкритий бій не увінчалися успіхом. Йому довелося обмежитись грабунком місцевості [11, 15. 32. 3–6]. Ця ж розповідь переказана Поліеном [14, Strat. 2]. Агесілай повернувся в Пелопоннес, залишивши перед цим гармоном Феспій Фебіда [2, V. 4. 41]. З одного боку, спартанцям вдалося закріпитися в беотійській області та створити своєрідний плацдарм, але нанести серйозних втрат так і не вдалося.

Після відходу Агесілая фіванці перейшли до рішучих дій. В одному з боїв був убитий Фебід – гармом Феспій [2, V. 4. 42–45]. Хоча в джерелі цей факт завуальований Ксенофонтом, він навмисне намагався применшити роль фіванських перемог [16, с. 43]. Після цих перемог у Фівах починають гуртуватися представники демократичної партії, які повтікали з міст союзників Лакедемону [2, V. 4. 46]. Таким чином, вже за один рік боїв зі Спартою, Фіви стають центром об'єднання Беотії.

Позиції спартанців в Беотії явно слабшали, а війна знов приймала затяжного характеру. Будь-яка затяжна війна посилювала невдоволення в контингентах Пелопоннеського союзу. Такий хід подій не міг влаштувати Спарту. Вже наступної весни 377 р. до Р.Х. ефори оголосили новий похід. Феспійський гармом зайняв проходи через Кіферон для того, щоб основне військо змогло переправитись в Беотію. Хід бойових дій був дуже схожий на перший похід Агесілая. Армії

обмежилися військовими маневрами та битвами легкоозброєних вояків. Фіванці, як і першого разу контролювали висоти. Хоча цього разу в Агесілаю була можливість дати бій під Фівами, проте він ухилився від такої перспективи. Військові дії легкоозброєних вояків закінчилися перемогою фіванців, адже саме вони змогли поставити трофей [2, V. 4. 47–54]. Можливо, що Агесілай не став давати бій через невдоволення союзників. Саме до цього часу відноситься анекдот про те, хто привів більше воїнів [3, Ages. 26]. Агесілай обмежився наведенням порядку в Феспіях та, не досягши жодних успіхів, повернувся до Лакедемону [2, V. 4. 55]. Фіванцям вдалося укріпити свої позиції в Евбеї, де місто Орей перейшло на сторону беотійців. Це дало змогу забезпечити союзників фессалійським зерном [16, с. 45].

У 376 р. до Р.Х. Агесілай не зміг очолити військо через травму ноги. Військо спартанців очолив Клеомборот, але він не зміг вибити афінян та беотійців з гірських перевалів Кіферону, а тому так і не потрапив до Беотії [2, V. 4. 58–59]. Це дало змогу Фівам продовжувати збирати міста Беотії в єдину державу. В цей час не було великих битв, проте більшість дрібних битв виграли фіванці. В битві біля Тегір Пелопід здобув блискучу перемогу над двома спартанськими морями [3, Pel. 17]. Восени, того ж року, афінський флот на чолі з Хабрієм здобув перемогу над спартанським флотом у битві при Наксосі. Ця перемога не дала завадити спартанському плану блокувати Афіни з моря [7, с. 179]. Таким чином, 376 р. до Р.Х. відзначився успіхами антиспартанського союзу.

За новим спартанським планом, висадка в Беотії мала бути здійснена в 375 р. до Р.Х. через Коринфську затоку. Проте фіванці попросили допомоги у афінян. Останні, в свою чергу, послали флот на чолі з Тимофеем, який розбив спартанський флот. Таким чином, висадка була зірвана [6, р. 98–99]. Дипломатія стосовно не допущення ворога в свою область дала змогу Фівам перейти до внутрішніх рішучих дій та відновити Беотійський союз майже в повному складі [2, V. 4. 63].

У 375 р. до Р.Х. беотійці почали війну з Фокідою. Останні, в свою чергу, попросили захисту у Спарти. Тому, в Фокіду було переправлене військо на чолі з Клеомборотом. До війська увійшли чотири спартанські мори та відповідна кількість союзників, тобто усього близько 5000 чоловік [2, VI. 1. 1]. Афіни не стали цього разу допомагати Фівам через те, що останні посилились за рахунок афінського флоту, проте не вносили на його утримання відповідні кошти [2, VI. 2. 1]. Тому, у 374 р. до Р.Х. між Афінами та Спартою був укладений мир, причому при посередництві перського царя [11, 15. 38. 1]. В цей договір вступили і беотійці під іменем фіванців, на чому наполягала Спарта. Хоча міста Беотії були формально незалежними, фактично ж Спарта виводила свої війська з цієї області, а тому Фіви ставали домінуючою силою в регіоні [7, с. 180–181].

Війна знову була відновлена через конфлікт за острів Керкіру, який мав вагомий стратегічний значення [2, VI. 2. 9–12]. Нові бойові дії розв'язували беотійцям руки щодо неприєднаних Феспій, Платей, Орхомена. Через небажання посилення Беотії за рахунок цих міст, а також Фокіди, Афіни вирішили заключити мирний договір [2, VI. 3. 1–2; 14, с. 609]. На другій мирній

конференції стався конфлікт: «Фіванці були внесені в список держав, які присягнули, але наступного дня їхні посли повернулися і вимагали, аби у списку тих, хто присягнув слово «фіванці» було закреслене і замінене словом «беотійці» [2, VI. 3. 19]. Проте цар Агесілай відмовив на це прохання. Таким чином, Беотія опинилася в політичній ізоляції та залишалася один на один зі Спартою.

Отже Анталкідова політична система зазнала краху. Почали відновлюватись федеральні об'єднання по всій Елладі. Фівам вдалося сконсолідувати Беотію та значно зменшити сили Спарти. Однак врешті Фіви потрапили в політичну ізоляцію. Відновленому та зміцнілому Беотійському союзу потрібно було пережити найбільше випробування. За таких умов не можна було уникнути прямої війни зі Спартою.

Спартанське військо стояло в Фокеї, коли був підписаний мир, тому Клеомборот послав гінців до Спарти дізнатися, чи розпускати йому військо [2, VI. 4. 2]. Лакедемонські контингенти перебували тут з 374 р. до Р.Х., але чи вели вони якісь військові дії сказати важко, адже в джерелах немає про це свідчень. Клеомбороту було наказано вести військо в Беотію: «Якщо вони [фіванці] не погодяться на автономію беотійських міст» [2, VI. 4. 3]. Таке формулювання Ксенофонта може свідчити про те, що Спарта, можливо, лише хотіла налякати беотійців. Подібна ситуація склалася в 387 р. до Р.Х. і тоді беотійці погодилися на автономію, на противагу війни один на один зі Спартою. Але з того часу багато чого змінилося. Зараз союзом керували молодше покоління політиків: Пелопід, Мелон, Харон, Епамінонд. Їм вдалося досягти значних успіхів у боротьбі зі Спартою, кращий полководець якої два рази повертався із Беотії без військових успіхів, а лише із людськими втратами. Але окрім фактору сильних особистостей також слід зазначити зміну у форматі самого союзу, який з цього часу функціонував у форматі «syntelika». Цей термін означає злиття Фів та Беотії в тотожні поняття, тобто утворення держави на етнічній основі [17, р. 324].

Фіванці не розпустили союзу, а тому дві ворожі армії зустрілися біля беотійського містечка Левктр [2, VI. 4. 4]. У беотійців не було єдиної думки, чи давати спартанцям бій. Врешті–решт, за підтримки Пелопіда, перемогла думка Епамінонда, який пропонував дати відкритий бій [3, Pel. 20]. Про цю ж полеміку думок в беотійському таборі розповідають Павсаній та Діодор [18, IX. 13. 6–7; 11, 15. 53. 3]. Така різниця в питанні обрання тактики виглядає цілком ймовірною з огляду на те, що беотійці ще не давали спартанцям вдалої масштабної битви.

Усі джерела згадують про вдалі передвістя перед битвою. Такі згадки є навіть у Ксенофонта, але у нього вони вміщені задля виправдання поразки спартанців [2, VI. 4. 7–8]. Діодор взагалі притримується думки, що всі передвістя були справою рук Епамінонда [11, 15. 53. 4]. Щасливі передвістя могли бути вигадані вже після переможної битви. Але слід сказати, що греки надавали важливого значення ворожінням перед битвами [19, 2. 8. 2]. Тому факт фальсифікації перед битвою виглядає досить імовірно. Така морально–ідеологічна підготовка була потрібна перед битвою із сильною Спартою.

Ще одним складним та заплутаним завданням є визначення хоча б приблизної кількості ворогуючих

сторін. Плутарх повідомляє нам про те, що цар Клеомборот привів із собою 10000 чоловік гоплітів та 1000 вершників [3, Pel. 20]. Ця цифра виглядає узагальненою. Також слід зазначити, що військо Клеомборота вирушило з Фокеї, в якій знаходилось з 374 р. до Р.Х. Судячи з повідомлення Ксенофонта, там знаходилось загалом до 5000 чоловік [2, VI. 1. 1]. Звичайно, що Спартанці могли переправити ще війська, але малоімовірно, що джерела оминули би факт переправлення такої ж кількості вояків. Певна їхня кількість могла бути зібрана в Фокіді, але Плутархові 10000 чоловік виглядають явно узагальненою цифрою. Діодор нам повідомляє про те, що Епамінонд привів 6000 гоплітів [11, 15. 52. 2], але його дані також можуть трактуватися як досить суперечливі. Оскільки у самій розповіді про перипетії битви при Левктрах він допускає багато фактичних помилок. Наприклад, Діодор нічого не знає про спартанське військо в Фокеї [16, с. 60]. Цифра в 6000 чоловік вийшла шляхом помноження кількості беотархів на 1000 чоловік, але така система розподілу на військові округи існувала до демократичного перевороту. Тоді територія союзу поділялася на 11 військово–адміністративних округів. Кожному округу дорівнював один беотарх та одна тисяча чоловік, тобто загалом союз міг виставити 11000 гоплітів [20, 11]. Але після демократичного перевороту кількість беотархів зменшилась до семи чоловік [3, Pel. 12–13], а зменшення кількості беотархів, звичайна річ, що не означало зменшення кількості ополчення, яке міг виставити Беотійський союз. Не можна не відмітити того факту, що Ксенофонт не називає кількості чоловік ворогуючих сторін. З цього мовчання можемо зробити висновок, що контингенти були приблизно рівними по кількості, або навіть беотійці поступалися лакедемонській армії. Бо, якби беотійців було набагато більше, Ксенофонт скористався би цим для виправдання поразки. Тобто, обидві армії могли нараховувати від 5000 до 10000 чоловік.

Отже, тепер слід розібрати хід битви. Спартанці вишикували свою армію в стандартну конфігурацію, за якою в глибину фаланга мала 12 рядів [2, VI. 4. 12]. Епамінонд вишикував беотійців косою лінією для того, щоб основний удар нанести по правому крилу, де знаходились спартанці [3, Pel. 23]. Правий, слабший фланг, мав відступати, уникаючи бою, розтягуючись косою лінією [11, 15. 55. 2]. Ксенофонт повідомляє нам, що глибина строю складала 50 рядів [2, VI. 4. 1]. Але такого неможливо було би досягти по всьому фронті без серйозної чисельної переваги, тому зрозуміло, що його правий фланг був значно меншим у глибину. Перед зіткненням фаланг відбувся бій вершників, які були вишикувані перед строєм а не на флангах. Цей бій завершився перемогою фіванської кінноти. Спартанська кіннота при відступі зіштовхнулася з власними гоплітами. Цим скористалися беотійці та нанесли удар основними силами піхоти [2, VI. 4. 13]. Подальший хід бою Ксенофонт змальовує дуже сумбурно. Більше інформації міститься у Плутарха, який говорить про те, що спартанці намагалися обійти з флангу беотійську фалангу, однак цьому завадив священний загін на чолі з Пелопідом [3, Pel. 23]. Але викликає сумніви те, що якийсь підрозділ вийшов з рядів фаланги та діяв на свій розсуд. Скоріш за все, що священний загін став основним цементуючим

елементом ударного лівого флангу [16, с. 64]. Так вперше було застосовано метод косої атаки. Раніше фланги також не мали однакової ударної могутності, проте Епамінонд сильнішим зробив ліве крило яке традиційно було слабким. Саме таке нестандартне шикування і показало ефективність косої атаки. Раніше обидві армії були сильні на правих флангах, а тому удар фактично був фронтальним [21, с. 310–311]. Бій врешті-решт закінчився повною перемогою беотійської армії. Павсаній взагалі повідомляє про те, що союзники не бажали битися та кидали свої бойові позиції [18, IX. 13. 4]. Загалом, спартанське військо втратило 1000 чоловік, а з 700 спартіатів, які приймали участь в битві, в живих залишилось 300 чоловік [2, VI. 4. 15]. Також не менш болючою втрагою для спартанців стала загибель царя Клеомборота. Це був другий спартанський цар після Леоніда, який загинув у битві [14, с. 611].

Можна по-різному оцінювати тактичний аспект битви при Левктрах. Хтось впевнений, що вона стала переворотом у тактичній думці Греції [16, с. 65]. Деякі вчені говорять про те, що така тактика була підсумком багаторічної військової традиції і нічого власне свого оригінального Епамінонд не привніс [22, р. 206–207]. Деякі у виборі цієї тактики вбачають приналежність Епамінонда до філософської течії піфагорейства [23, с. 91–115; 24, р. 104–108]. Проте з упевненістю можна говорити про її наслідки: перемога беотійців завершила період спартанської гегемонії в Елладі. Спартою в той час управляла маленька група людей. На постійній основі в армії вони могли виставити лише 1000 спартіатів, тому втрата 400 чоловік від цієї кількості стала не відновлюваною [25, р. 206–207]. Звичайна річ, що Спарта не впала одночасно і надалі уклала союзи та вела війни. Але ці війни велися уже за виживання. Спартанці назавжди втратили положення гегемона Греції, перед яким тремтіли вороги. В період після Левктрійської битви, Беотійський союз став провідною військово-політичною силою стародавньої Еллади.

Список використаних джерел

1. Лурье С. Я. Беотийский союз / С. Я. Лурье. – СПб., 1914. – 295 с.
2. Ксенофонт. Анабасис. Греческая история / Ксенофонт. – М.: АСТ: Астрель, 2010. – 638 с.
3. Плутарх. Сравнительные жизнеописания: в 2 т. / [Изд. подг. С. С. Аверинцев, М. Л. Гаспаров, С. П. Маркиш. Отв. ред. С. С. Аверинцев]. 2-е изд., испр. и доп. – М.: Наука, 1994. – Т.1. – 704 с., Т.2. – 672 с.
4. Плутарх. О демоне Сократа // Плутарх. Моралии. Сочинения. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО, 1999. – 1120 с.
5. Parke H. W. Herippidas, Harmost at Thebes / H. W. Parke // The Classical Quarterly. – 1927. – Vol.21, No.3/4. – Published by: Cambridge University Press. – P.159–165.
6. Buck R. J. Boiotia and the Boiotian League, 432–371 B.C. / R. J. Buck. – Edmonton, 1994. – 206 p.
7. Можайский А. Ю. Внешнеполитический курс Фиванского полиса в классический период / А. Ю. Можайский. – М., 2007. – 231 с.
8. Cook M. Ancient Political Factions: Boiotia 404 to 395 / M. Cook // Transactions of the American Philological Association. – 1988. – Vol.118. – P.57–85.
9. Корнелий Непот. Пелопид // Корнелий Непот. О знаменитых иноземных полководцах. Из книги о римских историках / Пер. с лат. и коммент. Н. Н. Трухиной. – М.: Изд-во МГУ, 1992. – 208 с.
10. Андреев Ю. В. Мужские союзы в дорийских городах-государствах (Спарта и Крит) / Ю. В. Андреев. – СПб.: Алетейя, 2004. – 336 с.
11. Diod [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.01.0083>
12. Morstein R. Athens, Thebes, and the Foundation of the Second Athenian League / R. Morstein // Classical Antiquity. – 1985. – Vol.4, No.2. – Published by: University of California Press. – P.127–151.
13. Munn M. H. Agesilaos' Boiotian Campaigns and the Theban Stockade of 378–377 B.C. / M. H. Munn // Classical Antiquity. – 1987. – Vol.6, No.1. – P.106–138.
14. Лурье С. Я. Комментарий к Греческой Истории Ксенофонта // Ксенофонт Анабасис. Греческая история / Ксенофонт. – М.: АСТ: Астрель, 2010. – С.503–630.
15. Полиэн. Стратегемы // Пер. с греч., под общ. ред. А. К. Нефёдкина. – СПб.: Евразия, 2002. – 608 с.
16. Кутергин В. Ф. Беотийский союз в 379–335 гг. до н.э. / В. Ф. Кутергин. – Саранск: Изд-во Морд. ун-та, 1981. – 184 с.
17. Bakhuizen S. C. Thebes and Boeotia in the Fourth Century B.C. / S. C. Bakhuizen // Phoenix. – 1994. – Vol.48, No.4. – P.307–330.
18. Павсаний. Описание Эллады // В 2-х т. Пер. С. П. Кондратьева. – М. – Т.1. – 1938, 364 с.; Т.2. – 1940, 592 с.
19. Фукидид. История // Пер. и примеч. Г. А. Стратановского. – Л., 1981. – 543 с.
20. Отрывок из «Греческой истории» найденный в Оксиринхе // Ксенофонт. Анабасис. Греческая история / Ксенофонт. – М.: АСТ: Астрель, 2010. – С.488–502.
21. Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории: в 4 т. Т.1. Античный мир / Г. Дельбрюк. – СПб.: Наука, 2001. – 1107 с.
22. Hanson V. Epameinondas, the Battle of Leuktra (371 B.C.), and the «Revolution» in Greek Battle Tactics / V. Hanson // Classical Antiquity. – 1988. – Vol.7, No.2. – P.206–207.
23. Видаль-Наке П. Черный охотник. Формы мышления и формы общества в греческом мире / П. Видаль-Наке; пер. с фр. под ред. С. Карюка. – М.: Ладомир, 2001. – 419 с.
24. Buckler J. Epameinondas and Pythagoreanism / J. Buckler // Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte. – 1993. – Vol.42, No.1. – P.104–108.
25. Osborne R. Classical Greece 500–323 B.C. / R. Osborne. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 271 p.

References

1. Lur'e S. Ja. Beotijskij sojuz / S. Ja. Lur'e. – SPb., 1914. – 295 s.
2. Ksenofont. Anabasis. Grecheskaja istorija / Ksenofont. – M.: AST: Astrel', 2010. – 638 s.
3. Plutarh. Sravnitel'nye zhizneopisanija: v 2 t. / [Izd. podg. S. S. Averincev, M. L. Gasparov, S. P. Markish. Otv. red. S. S. Averincev]. 2-e izd., ispr. i dop. – M.: Nauka, 1994. – T.1. – 704 s., T.2. – 672 s.
4. Plutarh. O demone Sokrata // Plutarh. Moralii: Sochinenija. – M.: ZAO Izd-vo JeKSMO, 1999. – 1120 s.
5. Parke H. W. Herippidas, Harmost at Thebes / H. W. Parke // The Classical Quarterly. – 1927. – Vol.21, No.3/4. – Published by: Cambridge University Press. – P.159–165.
6. Buck R. J. Boiotia and the Boiotian League, 432–371 B.C. / R. J. Buck. – Edmonton, 1994. – 206 p.
7. Mozhajskij A. Ju. Vneshnepoliticheskij kurs Fivanskogo polisa v klassicheskij period / A. Ju. Mozhajskij. – M., 2007. – 231 s.
8. Cook M. Ancient Political Factions: Boiotia 404 to 395 / M. Cook // Transactions of the American Philological Association. – 1988. – Vol.118. – P.57–85.
9. Kornelij Nepot. Pelopid // Kornelij Nepot. O znamenityh inozemnyh polkovodcah. Iz knigi o rimskih istorikah / Per. s lat. i komment. N. N. Truhinoj. – M.: Izd-vo MGU, 1992. – 208 s.
10. Andreev Ju. V. Muzhskie sojuzy v dorijskih gorodah-gosudarstvah (Sparta i Krit) / Ju. V. Andreev. – SPb.: Aletejja, 2004. – 336 s.
11. Diod [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.01.0083>
12. Morstein R. Athens, Thebes, and the Foundation of the Second Athenian League / R. Morstein // Classical Antiquity. – 1985. – Vol.4, No.2. – Published by: University of California Press. – P.127–151.
13. Munn M. H. Agesilaos' Boiotian Campaigns and the Theban Stockade of 378–377 B.C. / M. H. Munn // Classical Antiquity. – 1987. – Vol.6, No.1. – P.106–138.

14. Lur'e S. Ja. Kommentarij k Grecheskoj Istorii Ksenofonta // Ksenofont Anabasis. Grecheskaja istorija / Ksenofont. – M.: AST: Astrel', 2010. – S.503–630.

15. Polijen. Strategemy // Per. s grech., pod obshh. red. A. K. Neffjodkina. – Spb.: Evrazija, 2002. – 608 s.

16. Kutergin V. F. Beotijiskij sojuz v 379–335 gg. do n.je. / V. F. Kutergin. – Saransk: Izd-vo Mord. un-ta, 1981. – 184 s.

17. Bakhuizen S. C. Thebes and Boeotia in the Fourth Century B.C. / S. C. Bakhuizen // Phoenix. – 1994. – Vol.48, No.4. – P.307–330.

18. Pavsaniy. Opisanie Jellady // V 2–h t. Per. S. P. Kondrat'eva. – M. – T.1. – 1938, 364 s.; T.2. – 1940, 592 s.

19. Fukidid. Istorija // Per. i primech. G. A. Stratanovskogo. – L., 1981. – 543 s.

20. Otryvok iz «Grecheskoj istorii» najdenyj v Oksirihne // Ksenofont. Anabasis. Grecheskaja istorija / Ksenofont. – M.: AST: Astrel', 2010. – S.488–502.

21. Del'brjuk G. Istorija voennogo iskusstva v ramkah politicheskoy istorii: v 4 t. T.1. Antichnyj mir / G. Del'brjuk. – Spb.: Nauka, 2001. – 1107 s.

22. Hanson V. Epameinondas, the Battle of Leuktra (371 B.C.), and the «Revolution» in Greek Battle Tactics / V. Hanson // Classical Antiquity. – 1988. – Vol.7, No.2. – P.206–207.

23. Vidal'–Nake P. Chernyj ohotnik. Formy myshlenija i formy obshhestva v grecheskom mire / P. Vidal'–Nake; per. s fr. pod red. S. Karpjuka. – M.: Ladimir, 2001. – 419 s.

24. Buckler J. Epameinondas and Pythagoreanism / J. Buckler // Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte. – 1993. – Vol.42, No.1. – P.104–108.

25. Osborne R. Classical Greece 500–323 B.C. / R. Osborne. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 271 p.

Kiriakov A., postgraduate student, Faculty of History, Kyiv National University Taras Shevchenko (Ukraine, Kyiv), alexkiriakov@gmail.com

The Boiotian Leage in fighting with Spartan hegemony at 379–371 B.C.

This article is devoted to main issues of foreign policy pursued by Boiotian Leage. Author tried to link Greek political history of this period with Thebes and Boiotian Leage in general. Author highlights confrontation between Boiotian Leage and Sparta and reconstructs the main battles of that period.

Keywords: *The Boiotian Leage, the foreign policy, Sparta, Thebes, Pelopidas, Epaminondas.*

* * *

УДК 349.444

Королевич В. В.,

магистр юридических наук, аспирант Белорусского государственного университета, главный специалист правового отдела государственного учреждения «Администрация Парка высоких технологий» (Беларусь, Минск), 070185@mail.ru

ВОЗНИКНОВЕНИЕ УЧЕТА НУЖДАЮЩИХСЯ В УЛУЧШЕНИИ ЖИЛИЩНЫХ УСЛОВИЙ

Рассмотрены правовые механизмы, направленные на решение жилищной проблемы, выработанные в СССР с целью изучения правовых явлений, на основе которых возник учет нуждающихся в улучшении жилищных условий. Учет нуждающихся в улучшении жилищных условий рассматривается как результат развития правовых норм, регулирующих жилищные отношения. В статье описывается возникновение первых жилищных норм, сферы их применение и постепенный переход в правовом регулировании от нормы, определяющей степень допустимого уплотнения при заселении жилплощади, к учету нуждающихся в улучшении жилищных условий. В статье классифицированы жилищные нормы, характерные для правового регулирования жилищных отношений в СССР. Показано поэтапное изменение минимальных требований к качеству жилищных условий гражданина. Возникновение учета нуждающихся в улучшении жилищных условий рассмотрено как логическое завершение развития жилищного законодательства СССР.

Ключевые слова: *нуждаемость в улучшении жилищных условий, перераспределение жилой площади, уплотнение жильцов, жилищная проблема, жилищные условия, жилищные нормы, учет нуждающихся в улучшении жилищных условий, основания для признания нуждающимся в улучшении жилищных условий, регулирование жилищных отношений.*

(статья друкується мовою оригіналу)

В настоящее время рассматриваются различные варианты изменения жилищного законодательства Республики Беларусь, в том числе определяющего порядок ведения учета нуждающихся в улучшении жилищных условий. Эволюционное развитие законодательства предполагает необходимость учета в первую очередь уже имеющегося опыта. В данном случае, правовое регулирование ведения учета имеет богатую историю, анализ которой помогает лучше понять, как правовую природу данного явления, так и его влияние на процессы происходящие в обществе.

Анализ последних исследований. Вопрос возникновения учета нуждающихся в улучшении жилищных условий не исследовался.

Цель исследования. Поэтому целью данной статьи является ретроспективный анализ правового регулирования жилищных отношений и возникновения учета нуждающихся в улучшении жилищных условий. Результаты проведенного анализа могут быть применены в определении эффективной жилищной политики на современном этапе.

Для стран постсоветского пространства характерным является наличие учета нуждающихся в улучшении жилищных условий. Данное правовое явление имеет свои глубокие корни в истории Советского государства и его попытках решить жилищную проблему.

С переворотом, свершившимся в Российской империи, взгляд на решение жилищной проблемы изменился кардинальным образом. Главным злом и причиной всех социальных проблем было объявлено существование частной собственности.

К 1920 г. большая часть жилья оказалась в ведении местных Советов, которые занимались распределением жилья, взиманием квартирной платы, выселением, расселением, уплотнением граждан. Отношения, складывающиеся между местными Советами и жильцами, лишь напоминали отношения имущественного найма. Вместе с тем эти отношения явно носили административно–правовой характер.

Гражданский кодекс (ГК) РСФСР 1922 г. назвал государственную собственность основной формой собственности на жилье. С этого периода времени стало использоваться понятие государственный жилищный фонд.

Жилищная проблема на первоначальном этапе становления Советского государства решалась за счет более справедливого, с точки зрения власти, а в действительности, – уравнительного принципа распределения жилой площади. Фактически все жилищные помещения большой площади были преобразованы в коммунальные квартиры.

Первые шаги Советской власти, направленные на решение жилищного вопроса, были следующим образом сформулированы в программе партии, принятой на 8 съезде в 1919 г.

«Стремясь к разрешению жилищного вопроса, особенно обостренного в период войны, Советская власть экспроприировала полностью все дома капиталистических домовладельцев и передала их городским Советам; произвела массовые вселения рабочих из окраин в буржуазные дома; передала лучшие из них рабочим организациям...».